

הרהורים על ה"יער העירוני"

כתב ישראל גלון*

האם העצים בישראל באמת נשמרים? האם החוקים הקיימים לשמירת עצים מופעלים ונאכפים או שקיים פער בין החקיקה למציאות בשטח? לקראת ט"ו בשבט, כמו בכל שנה, עורך ישראל גלון חשבון נפש מה קרה ומה קורה עם העצים הבוגרים בארצנו

תרומת העצים לאדם ולסביבה בעיר, בכפר ובשטחים הפתוחים נחקרה רבות. היום כבר ברור לכול שהעצים במרחבים אלו תרומתם רבה ביותר.

תראו מה שעץ אחד יכול לעשות - מידע חיוני להגברת המודעות לחשיבות עצי העיר ולתרומתם (מתוך אתר משרד החקלאות).

- העץ משמש כ"חיק הטבע" למתגוררים בעיר. הוא מקשר אותנו לעונות השנה בהזכירו לנו את הפריחה, הלבוב והשלכת.

- עץ אחד יכול לספוג בשנה 20 ק"ג אבק ו"לבלוע" 80 ק"ג תרחיפים, המכילים מתכות רעילות ככספית, ליתיום, עופרת וכדומה.

- עץ אחד מנקה, מסנן ומטהר 100,000 מ"ק אוויר מזוהם, מייצר 700 ק"ג חמצן, וקולט 20 טון פחמן דו-חמצני.

- החמצן באוויר שאנו נושמים, מיוצר על ידי הצמחים - אין בעולם מקור חמצן אחר. ללא עצים וצמחים לא היה ביכולתנו לנשום.

- עץ אחד מסייע להפחתת הטמפרטורה בסביבתו בקיץ עד 4 מעלות.

- עץ אחד בקרבת הבית דומה לקיר אקוסטי - הוא בולם רעשים ומפחית את עוצמת הרעש.

- עץ בוגר, שקוטר גזעו כחצי מטר, ערכו נאמד בכ-20,000 שקל.

- עץ בוגר בסמוך לנכס מעלה את ערכו הכלכלי של הנכס באחוזים רבים.

- עץ אחד עשוי לשמש בית לעשרות ציפורים.

- מערכת שורשים של עצים בוגרים עשויה להיות גורם ממתן באופן משמעותי ברעידות אדמה.

מאז ראשית ההתיישבות בארץ ועוד יותר מאז קום המדינה, היה ברור למתיישבים מהי חשיבות נטיעת עצים וטיפוחם בעיר ובכפר.

מצד אחד לעצים תרומה אדירה לעיר וככל שהם גדולים יותר תרומתם גדולה יותר.

מצד שני עקב תהליכי גידול האוכלוסייה בערים, פיתוח ובנייה, העצים מהווים לעיתים גורם מגביל ומתחרים על משאבי הקרקע.

v סיור יער עירוני כנס אדריכלי נוף

^ סיור יער עירוני אדריכלי נוף בשדרות רוטשילד

מצד אחד לעצים תרומה אדירה לעיר וככל שהם גדולים יותר תרומתם גדולה יותר. מצד שני הם מהווים לעיתים גורם מגביל ומתחרים על משאבי הקרקע

> בעמוד מימין: אקליפטוס בן 100 בימין משה

א נאמני אילנות בהשתלמות

א נאמני אילנות בערר בעמק רפאים

א קבוצת נאמני אילנות מבקרת את האקליפטוס הלימוני בפתח תקווה

אמנם לאורך השנים הרבה מהעצים בערים עברו טיפול לא מקצועי, חלקם גורדמו והושחתו פעמים רבות. אך למרות זאת, יש לנו היום בערים מאות אלפי עצים שגילם מעל שישים ואף שמונים שנה. תרומתם לנוף הערים, לסביבה, לאקלים ולאסתטיקה גדולה מאוד ומן הראוי לטפל בהם כנדרש ולפעול לשימורם. במהלך עשרים שנה האחרונות ובמיוחד בעשור האחרון, קמו בארץ קבוצות רבות של נאמני אילנות וקבוצות אזרחים הפועלים למען שמירת העצים. הם מנהלים מאבקים עם הרשויות, יזמים, קבלנים ופקידי היערות האמורים להגן על העצים. בשנת 2008 הוקמה לראשונה יחידת פקיד היערות במשרד החקלאות. החל שיפור בחקיקה, בפקודת היערות ובחוק התיכונן. הרוח שנשבה מהמשרד הממונה על הנושא היתה אכן הגנה על עצים. אך לצערנו, החל משנת 2016 חל שינוי באווירה ובחקיקה. המדינה ומשרד החקלאות בראשה פועלים להקטנת ההגנה על העצים וכל זה בטענה של הקטנת הרגולציה. תחושתנו, האזרחים נאמני האילנות, היא שאין ממש הגנה ואכיפה והרוח הנושבת הינה העדפת פיתוח ובנייה על פני שימור עצים.

שינוי מגמה?

בינואר 2022 התברר כי "הממשלה אישרה תוכנית לאומית להצללה ולקירור של המרחב העירוני באמצעות עצי רחוב במסגרת היערכות לשינויי האקלים". **במסגרת התוכנית שאושרה נקבע יעד רב-שנתי שלפיו יינטעו כ-250,000 עצים לאורך כ-3,000 ק"מ של רחובות בישראל בהשקעה הנאמדת ב-2.25 מיליארד שקל עד שנת 2040.**

מהו יער עירוני

בראשית המאה ועשרים התפתח בעולם המערבי המושג "יער עירוני" - Urban Forestry. זו תפיסה המתייחסת לעצים בעיר כמשאב משמעותי המחייב ניהול וטיפול על ידי הרשות - עצים ציבוריים בפארקים, בגנים, ברחובות ובשטחים פרטיים. יער עירוני אינו נטיעת יערות בעיר כפי שטועים לחשוב. רשויות שאימצו את המושג מנהלות את המידע על העצים בעיר ופועלות לתכנון, נטיעה וטיפול בתוכנית רב-שנתית כדי לשמר ולקדם את משאב העצים.

כבר בשנת 2010 התחלנו לקדם בישראל את נושא היער העירוני. בשנת 2016 יצא מסמך "משאב העצים העירוני - מדריך למקבלי החלטות" ובשנת 70 למדינה יצא משרד החקלאות בקול קורא לרשויות והכריז על שנת היער העירוני. מיזם זה, בו השתתפו לצערנו רק מעט רשויות, עודד טיפוח של העצים בעיר על פי עשרה מדדים שנבחנו במהלך השנה.

כמי שעסק שנים רבות בפיתוח מקצועי, כתיבה והדרכה בנושא העצים, בכל שנה בט"ו בשבט אני עושה חשבון נפש מה קרה ומה קורה עם העצים הבוגרים בארצנו (ט"ו בשבט, ראש השנה לאילנות, הוכרז עוד לפני עשרים שנה כחודש וחג לשימור העצים ולא דווקא כחג נטיעות).

האם באמת העצים בישראל בערים וביישובים נשמרים? האם החוקים הקיימים לשמירת עצים על פי פקודת היערות 2014 וחוק התיכונן נשמרים ומסייעים לשמירה על העצים או שקיים פער בין החקיקה למציאות בשטח?

קצת היסטוריה

בתקופת המנדט הבריטי, בשנים 1929-1931, הוקמה בארץ "אגודת אנשי העצים בפלשתינה" שקראה לציבור לשמור על צמחיית הארץ ולהרבות בנטיעת עצים. מתוך פרסומיהם: "מטרת אנשי העצים היא לפתח חוש אילנות בכל אזור, ולאמץ את כולם לנטוע, לשמור ולאהב את עצי הארץ; כי היער הוא בין אומנויות השלום הכי ישנות והכי מכובדות של בני-אדם, וההתעסקות בה היא בלתי אנוכית, ועבודה של בניין". אין ספק שבאותה תקופה נטיעת עצים ביערות ובעיקר בערים ובהתיישבות היו צו השעה להפריח את הארץ. ואכן את ערי ארצנו מילאו בעצים מכל הסוגים והמינים.

א אזרחים נאמני אילנות מבקרים בשקמה בגן יעקב

א סיור יער עירוני אדריכלי נוף בשקמה בת??

”יער עירוני” היא תפיסה המתייחסת לכלל העצים בעיר כאל משאב משמעותי המחייב ניהול וטיפול על ידי הרשות - עצים בפארקים, בגנים, ברחובות וגם בשטחים פרטיים

א אקליפטוס ימין משה ניצל בזכות נאמני אילנות

בעקבות ועידת גלזגו - ועידת האומות המאוחדות לשינוי אקלים שהתקיימה בסוף 2021, החליטה ממשלת ישראל לעשות מעשה. הוקם צוות ביני-משרדי שהכין מסמך מקצועי שכותרתו ” קידום עצי רחוב בערי ישראל הצללה וקירור של המרחב העירוני באמצעות עצי רחוב כהיערכות לשינויי האקלים - סיכום והמלצות בעקבות שולחן עגול ממשלתי בנושא ייעור עירוני דצמבר 2021”. מסמך זה הוביל להחלטת הממשלה המכירה בתרומת העצים לעיר ולמשבר האקלים. ואכן לאחר ההחלטה, במאי 2022, פורסם קול קורא לרשויות להגיש הצעות לתמיכה כספית משמעותית בקידום היער העירוני. יעדי המסמך וההחלטה:

- להגיע לכיסוי צל עצים של 70% (צל עצים רציף) במדרכות ברחובות עם פוטנציאל ההליכה הרב ביותר עד לשנת 2040 ברשויות מקומיות שירצו בכך.
- להגיע ל-100 רשויות מקומיות אשר יגבשו ויפרסמו תוכנית ליער העירוני הכוללת חזון ואסטרטגיה לקידום עצי רחוב עד לשנת 2030, במסגרת ההליכים הפומביים הייעודיים וקולות קוראים שיפרסמו המשרדים.

לכאורה, הגיעו ימות המשיח. המדינה החליטה רישמית שהעצים חשובים, אפשר להירגע. אבל האם אכן אפשר להירגע? והרי זו תוכנית ל-18 שנה וסה”כ מדובר על נטיעה של 250,000 עצים. אמנם עצים איכותיים שיקבלו טיפול מקצועי, אבל עד שהעץ הצעיר ברחוב יעשה את העבודה יעברו כ-30-40 שנה. ומה קורה בינתיים בשטח עם מאות אלפי העצים הוותיקים שבערים?

המצב בשטח

”בין פעילי הסביבה ופקיד היערות הראשי במשרד החקלאות ניטש ויכוח על מספר העצים שנכרתים בישראל מדי שנה - אך כולם מסכימים שמדובר בהרבה מדי. מעל 250 אלף רישיונות כריתה ניתנו ב-2020, מתוכם כ-50 אלף עצים נכרתו לטובת פרויקטים של נדל”ן ותחבורה. ברוב המקרים הלחצים והאינטרסים הכלכליים גוברים על האינטרס הציבורי ליהנות ממה שהעצים מעניקים לנו” [תחקיר של אביב לביא, ”זמן ישראל”, 24.5.2021].

תחשיב קצר של נתונים אלו מראה, שב-18 שנה נכרתים 900,000 עצים לפחות בפרויקטים נדל”ניים בערים, בעוד שבמזים הממשלתי יינטעו לכל היותר רק כרבע מהכמות. אז האם אפשר להיות רגועים?

v אזרחים בערר על עצים בשכונת פלורנטיין

א סיור נאמני אילנות במרכז מבקרים אילנות

חשוב לציין שיש בארץ מספר יוזמות חינוכיות יפות, כמו יוזמת **האנרגיה הטובה** המובילה ומעודדת נטיעות עצים במסגרות חינוכיות וממש מזה כחודש רץ קמפיין **”מאה אלף נטיעות עצים”** של עמותת **”ונטעת”**. הדעות חלוקות לגבי מיזמים אלו מאחר ונטיעת עצים זו פעולה שאנו עושים לדורות. פעולה המחייבת תכנון, בית גידול איכותי וטיפול מקצועי במשך שנים. המציאות לימדה אותנו שנטיעות עצים בערים במסגרת יוזמות ט”ו בשבט, כמו גם המיזמים האחרים, ברוב המקרים אינם מבוססים על תכנון מסודר ועל בחירת עצים מקצועית אלא על מצאי קיים במשתלות ובמרבית המקרים מדובר בשתילים קטנים מאוד. הניסיון מלמד, שחלק גדול מעצים אלו אינם מחזיקים מעמד לטווח רחוק. אין ספק שזו פעילות חינוכית חיובית אך ספק אם היא תוביל לשינוי המצב.

חשוב גם לציין שמזה שנים, בכל פרויקט ציבורי של משרד השיכון והבינוי, בפרויקטים של פינוי בינוי, בבניית שכונות חדשות, בסלילת כבישים וכדומה, מתבצעות נטיעות של עשרות אלפי עצים חדשים בכל שנה.

ומה לסיכום?

- התבלבלתם מעומס המידע? ובכן, אנסה לסכם מה דעתי על מצב העצים היער העירוני בישראל.
- החלטת הממשלה על תקצוב נטיעת עצים ברחובות הערים כולל מעקב אחר איכות העצים, בתי הגידול ומידת שיפור ההצללה ברחובות הינה החלטה חיובית ומבורכת. החלטה שתעלה את הרמה והיחס לעצים ותרומתם לאיכות הסביבה והחיים בעיר.
- מבצעי נטיעות של עמותות וגופים פרטיים הינם בעלי משמעות חינוכית בעיקר ולדעתי אינם מהווים את הפתרון להצללה ולנוף העצים הגבוה.
- שמירה ושיקום מאות אלפי העצים הבוגרים הנטועים במגזר העירוני והכפרי הם הגורם המשמעותי ביותר בהתמודדות עם משבר האקלים. זה מחייב הגברת השמירה על החוקים הקיימים, הגברת האכיפה מצד המשרד הממונה על הנושא והגברת המודעות והאיזון לשימור עצים בתהליכי פיתוח ובנייה.
- כלי משמעותי בשמירה על היער העירוני הינו הצטרפות של אזרחים לקבוצות נאמני אילנות בכל הארץ במאבקים על שמירת עצים והגברת מודעות נבחרי הציבור, המתכננים והמהנדסים למשאב חשוב זה.
- ואחרון חביב - חינוך. נלמד משומרי העצים של ראשית המאה ה-19 על חשיבות העצים. נחנך את הצעירים והבוגרים על חשיבות העצים. ❀

* ישראל גלון - מנהל אגף פרחים והנדסת הצומח במשרד החקלאות לשעבר, פקיד היערות הממשלתי לשעבר

שני הציטוטים הבאים יכולים לשמש נר לרגלנו בנושא העצים והיער העירוני:

”הדואג לימים זורע חיטים, הדואג לשנים נוטע עצים, הדואג לדורות מחנך אנשים.”

(יאנוש קורצ'ק)

”עץ בן שבעים שנכרת - לא יוכל לבוא במקומו שום מבנה מועיל חדש. אין תמורה לעץ עתיק. המשמיד עץ כזה עוקר שורשי אדם. אין שום בניין או חשמל חשוב יותר מעץ איקליפטוס עבות, שקמה ישנה, חורש אלונים. הם שורשי האדם. בניין תוכל להקים כאן או שם, ולעץ בן מאה אין תמורה. אין זו רק ונדליות אלא ערעור העתיד. ובאיזו קלות עוקרים אצלנו. תמיד נמצא שעצים מפריעים למישהו או למשהו, לקו הישר של המדרכה או לחוטי החשמל או לאיזה כיכר קטנה שמישהו יזם בדמיונו קצר הכנפיים...”

(דברי דוד בן גוריון בשנת 1962 בעת הבאת חוק גנים לאומיים לאישור הכנסת).